

осужденного, и имели бы предупредительный эффект, как для самого осужденного, так и для других лиц.

1. Жорабеков С. Проблемы социальной адаптации осужденных, отбывших длительные сроки лишения свободы: Дисс. канд. юрид. наук. Алматы. 1998.

The paper studies the problem of concepts realization purposes of criminal punishment

Бұл мақалада қылмыстық жазасының мақсаттарын орындау түсінігінің мәселелері талқыланады

А.А. Баилова

ҚАЖЕТТІ ҚОРҒАНУДЫҢ ЗАҢДЫЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Қажетті қорғану - әр адамның өміріне, денсаулығына, мүлкіне, тұрғын үйіне, меншігіне және басқа да заңмен қорғалатын құқықтары мен мүдделеріне қоғамға қауіпті қол сұғушылықтардан қорғануға ажырамас конституциялық құқығы болып табылады. Барлық адамдардың кәсіби немесе өзге де арнаулы даярлығына және қызмет жағдайына, жынысына, жасына және басқа да жағдайларға қарамастан тең дәрежеде қажетті қорғануға құқығы бар.

Қажетті қорғанудың заңға сыйымдылық шарттары қоғамға қауіпті қол сұғушылықтың сипатымен ғана емес, қорғанудың заңды шарттарымен де сипатталады. Оның тек қол сұғушылыққа қатысты талаптарының сақталуы заңды қорғану әрекеттерінің толықтай жүзеге асуына кепілдік бермейді.

ҚР ҚК 32-бабының екінші және үшінші бөліктері қорғанушы жақтың қорғану әрекеттеріне қатысты жалпы ережелерді бекітеді.

Қорғану әрекеттеріне қатысты шарттары: қылмыстық заңмен қорғалатын мүдделердің қорғалуы, қорғану кезінде зиянның қол сұғушы тұлғаға келтірілуі, қажетті қорғану шегінен шығып кетпеушілік.

Кейбір авторлар төртінші шартты қосады: біреулері – қорғанудың уақытылы болуы, кейбіреулері – қоғамдық қауіпті қол сұғушылықты бой тасалау мүмкіндігінен немесе басқа тұлғалардың, билік органдарының көмегіне жүгіну мүмкіндігінен тәуелсіз қажетті қорғану құқығының тиесілі болуы [1].

Біздің ойымызша, қорғанудың уақытылы болуы қол сұғушылықтың нақты бар болуынан туындайтын көлеңкесі ретінде көрініс табады. Себебі қорғанудың уақытылы болу талаптары қол сұғушылықтың нақты бар болуы шартының мағынасын ашып береді. Сондықтан да оны қорғаудың жеке шарты ретінде қарастыру орынсыз.

Сонымен қатар, авторлардың бір тобы қорғанудың заңды болу шартына сәйкестілікті жатқызады, яғни шабуыл жасау барысында қол сұғушы қандай құралдарды қолданды және қолданушы осыған сәйкес қалай қорғанды. Жекеше алғанда, қорғану қол сұғушылықтың сипаты мен дәрежесіне қатысты сәйкестілікте болуы керек. Н.Н Турецкийдің пікірі бойынша: «Сәйкестілік шарты бірінші орында сот және тергеу органдарының қорғанушылық шараларының заңды болу туралы сұрақтарды шешу барысында қорғану әрекеттерін дұрыс саралауға теріс ықпалын тигізеді. Заңды қорғану үшін пропорционалдық талап қажет етілмейді, қорғанушы қарусыз қол сұғушыға қарсы қарумен қорғануға құқығы бар», - деп көрсетеді [2].

Қазақстандық ғалым К.Х Халиков қорғанудың төрт шартын көрсетеді:

- 1) зиян тек қол сұғушы тұлғаға келтірілуі тиіс;
- 2) қорғану белсенді шабуылмен жүзеге асуы тиіс, сондықтан да әрекетсіздікке жол берілмейді;
- 3) қорғану қажетті қорғану шегінен асып кетпесе заңды деп табылады;
- 4) қорғану шегі қажетті қорғану құқығын жүзеге асырушы тұлға көзқарасымен анықталады [3].

Қажетті қорғану қорғанушы адамның жеке мүдделерін ғана емес, заңмен қорғалатын кез-келген мүдделерді қорғауды жүзеге асырады.

Олар қылмыстық заң бойынша былай көрсетіледі:

- 1) қорғанушының құқығы мен заңды мүддесі, яғни оның жеке басы, өмірі, денсаулығы, тұрғын үйі, меншігі, жер учаскесі және басқа да мүдделері мен құқықтары;
- 2) өзге тұлғаның құқығы мен мүддесі;
- 3) қоғамның заңмен қорғалатын мүддесі;
- 4) мемлекет мүддесі [2].

Қылмыстық құқық теориясында азамат қажетті қорғануды қолдана отырып қорғалатын құқықтар туралы сұрақтар әлі де пікірталастар туғызуда. Өткен ғасырлардағы қылмыстық құқық теориясында да бұл мәселе қарама-қайшы көзқарастарды қалыптастырған еді. А.Ф Конидің «Қажетті қорғану құқығы туралы» жұмысында бірнеше көзқарастар келтірілген болатын:

1) барлық құқық барлық құқық еместерді жояды және қажетті қорғану барлық жалпы адам құқығын қорғауды жүзеге асыруы тиіс.

2) қажетті қорғану тұлғаға шабуыл жасау кезінде ғана жол беріледі.

3) тұлғаның жеке басынан басқа оның мүліктік құқықтарының қорғалуы.

4) құқық коллизиясы, құқық марапатталуы туралы теориялар [4].

А.Ф Конидің өзі мынадай көзқарасты ұсынды: «Қажетті қорғану - әділетсіз шабуылға қарсы еріксіз қорғану. Қалай әділетсіз шабуыл пайда болса, солай құқықтық қорғану қажеттілігі пайда болады» [4].

Сонымен, қажетті қорғану құқығын жүзеге асырушы субъектілер шеңберіне еш шектеулер қоюға болмайды, яғни кез-келген адам бұл құқыққа ие. Соның ішінде ерекше атап өтетін субъектілер, ақыл-есі дұрыс емес және кәмелетке толмаған адамдардың құқықпен қорғалатын объектілерін қорғау мақсатында әрекет ету мүмкіндіктері. Нақты мүдделерді қорғауға қатысты әр түрлі тұлғалар әр түрлі міндеттерге ие болады. Біреуінде өз мүддесін қорғауда моральдық міндет жатса, кейбіреуінде қызметтік жағдайына байланысты туындайтын құқықтық міндеттер жатыр. Құқықтық міндетті жүзеге асыру барысында зиян келтірілгенімен заңмен және өзге де нормативтік құқықтық актілермен қорғалады.

Заңның мазмұнына сай қорғануды заңға сыйымды деп тану үшін қорғану шегінен шықпауы керек. Қорғанудың заңға сыйымдылығын шешу кезінде қол сұғушылық қауіптілік дәрежесіне, сипатына және басқа да факторларды ескеру қажет. Осы мәселелердің барлығы бағаланып, ал жалпы жиынтығы бойынша болған оқиғаның салдары мен сипатына қарай анықталуы керек.

Егер адам өміріне қол сұғушыға не қаруды қолданумен не қолданамын деп қорқытумен ұштасқан өзге де қол сұғушылыққа тойтарыс беру кезінде адамға зиян келтіру қажетті қорғану шегінен шығу болып табылмайды.

1. Комментарий к Уголовному кодексу РФ. Отв. ред. Радченко В.И. М., 1996. - 479 с.

2. Турецкий Н.Н. Необходимая оборона по уголовному праву Республики Казахстан (проблемы пределов правомерной защиты): дисс. на соис. ученой степени к.ю.н. Алматы, 1998. – 7-111с.

3. Халиков К.Х. Необходимая оборона по советскому уголовному праву: автореф. дисс. ... к.ю.н. Алма-Ата, 1970. – 11 с.

4. Кони А.Ф. О праве на необходимую оборону. М., 1996. – 213 с.

In this paper the author examines the legal requirements and aspects of self-defense.

В данной работе автор рассматривает законные требования и аспекты необходимой самообороны.

А.В. Борецкий

ОСОБЕННОСТИ ВЫДВИЖЕНИЯ ВЕРСИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ

Успех расследования любого преступления, в том числе и фактов торговли людьми во многом зависит от того, насколько правильно следователем определен круг выдвигаемых версий по расследуемому делу.

Вместе с тем следует отметить, что исключительно важное значение для выдвижения версий, которые определяют направление работы и являются важнейшим этапом планирования расследования имеет надлежащая оценка первоначальной информации в следственных ситуациях.

Основаниями для построения версий могут служить как процессуально установленные доказательства, так и данные, полученные оперативно-розыскным путем, однако в любом случае предположение, составляющее существо версии, должно быть обоснованным. Произвольные догадки, беспочвенные фантазии могут лишь дезорганизовать расследование дела о торговле людьми.

Поэтому информационной базой для следственных версий и планирования расследования по делам о торговле людьми должны служить данные, полученные при осмотре места происшествия, допросе потерпевших и свидетелей, данных оперативно-розыскной деятельности органа дознания.

Версия выдвигается по тем обстоятельствам, по которым может быть выдвинуто два или более объяснений, ибо при однозначном объяснении нет необходимости выдвигать какие-либо предположения, поскольку факт является практически установленным.

Так как следователь, выдвигая версии, может попытаться дать объяснения событию в целом, отдельным обстоятельствам, сведениям о каком-либо из элементов, составляющих преступление, он может выдвигать версии общие (о расследуемом событии в целом) и частные (по отдельным